

2 Samisk statistikk – om å telle på norsk eller på samisk

Snefrid Møllersen, psykologspesialist, dr.psychol., Samisk nasjonal kompetansetjeneste for psykisk helsevern og rus (SANKS), Sámi klinihkka, Finnmarkssykehuset HF

Iulie Aslaksen, forsker, dr.polit., Statistisk sentralbyrå (SSB)

2.0 Sammenheng	2
2.1 Innledning	3
2.1.1 Behov for samisk statistikk	3
2.1.2 Statistikk og samfunn	4
2.1.3 Internasjonal urfolksstatistikk og samisk statistikk.....	4
2.2 Urfolksstatistikk	5
2.2.1 Urfolksstatistikk i majoritetssamfunnet	5
2.2.2 Urfolks datasuverenitet	6
2.3 Samisk statistikk – samisk virkelighet	7
2.3.1 Synliggjøring og usynliggjøring	7
2.3.2 Sammenlikning med majoritetsbefolkning	7
2.3.3 Samisk kunnskap og samisk kulturell mening i statistikk	8
2.4 Noen temaer for samisk statistikk	9
2.4.1 Samiske språk	9
2.4.2 Helse og livskvalitet	10
2.4.3 Diskriminering	11
2.4.4 Reindrift.....	11
2.4.5 Annen samisk utmarksbruk	12
2.4.6 Internasjonal rapportering	13
2.5 Hvem skal telles?	14
2.5.1 Samer i folketellingen	14
2.5.2 Etnisk identitet i statistikk	15
2.5.3 Etnisk registrering.....	16
2.5.4 Statistikk over samiske reindriftsutøvere	16
2.6 Nytteverdien av samisk statistikk	17
2.7 Konklusjoner og utfordringer	18
2.8 Tilrådinger	18
2.9 Referanser	19

Det rettes en spesiell takk til samiske informanter som fra sine ulike ståsteder har delt egne erfaringer og perspektiver og gitt verdifulle innspill om ønsker og forventninger til samisk statistikk.

2.0 Sammendrag

Statistikk har flere roller i samfunnet. Myndighetene har behov for statistikk i politiske prosesser og for å evaluere statens innsats for å ivareta befolkningens rettigheter. I samisk sammenheng trengs det statistikk for å evaluere om staten følger opp folkerettslige forpliktelser. Forskningen bruker statistikk for å presentere ny kunnskap. De samiske samfunn, institusjoner, grupper og fagmiljø har behov for statistikk for å dokumentere kunnskap om egne liv, levekår, livsgrunnlag, rammebetingelser, levesett, kultur, utfordringer og rettigheter, som grunnlag for tiltak for å utvikle samisk samfunnsliv. Dette er viktig for å forstå konsekvensene av kolonisering og fornorsking, som fortsatt preger den samiske befolkningen, og for å kunne tilrettelegge for livsbetingelser med forankring i samisk kultur. Kvaliteten på de data som statistikk bygger på, og hvordan statistikk brukes i politiske beslutningsprosesser, er sentrale tema i debatten om utvikling av samisk statistikk og konsekvenser av bruk av statistikk i politiske beslutningsprosesser.

Diskusjonen om fremtidig samisk statistikk, inklusive samisk etnisitet i befolkningsregistre, bør inkludere drøftelser av prinsippene som er nedfelt i urfolksstatistikk (Indigenous statistics) og urfolks datasuverenitet (Indigenous data sovereignty). Statistikk som tar utgangspunkt i samisk kunnskap og samisk forståelse av utfordringer, behov og problem, er nødvendig for å kunne følge opp folkerettslige bestemmelser som Norge har forpliktet seg til. Det krever en utvikling av indikatorer som synliggjør om og hvordan samfunnet tilrettelegger for å oppfylle folkerettslige forpliktelser, og effekten av eventuelle virkemidler. I tråd med FN's erklæring om urfolks rettigheter, artikkel 3 og 4 om egeninnflytelse og selvbestemmelse, er det viktig at den samiske befolkningen gis en aktiv rolle i å identifisere kunnskapshull og prioritere områder som statistikken skal dekke.

2.1 Innledning

2.1.1 Behov for samisk statistikk

Statistikk har flere roller i samfunnet. Myndighetene har behov for statistikk i politiske prosesser og når de skal evaluere om den politiske innsatsen er i overensstemmelse med myndighetenes forpliktelser. I samisk sammenheng er det behov for å evaluere oppfølging av folkerettslige forpliktelser. Forskningsmiljøene har behov for å måle, sammenlikne og presentere kunnskap i form av statistikk. De samiske samfunn, institusjoner, grupper og fagmiljø har behov for statistikk for å dokumentere kunnskap om egne liv, levekår, livsgrunnlag, rammebetingelser, levesett, kultur, utfordringer og rettigheter, som grunnlag for å videreutvikle samisk samfunnsliv og nå målet om likeverdige levekår for samisk befolkning. Statistikkens ulike roller kan være sammenfallende, men ikke alltid. Det samme gjelder for statistikkens formål. Under hele prosessen med å tallfeste kunnskap vil statistikkens formål styre valg av tema og kategorier og forme resultatene.

Tilgang til relevante og meningsfulle data om samisk befolkning, samfunnsliv og levekår er av grunnleggende betydning for å forstå konsekvensene av kolonisering og fornorsking, som fortsatt preger den samiske befolkningen, og for å kunne tilrettelegge for livsbetingelser med forankring i samisk kultur. De siste årene har det vært økende publisering av tallbasert kunnskap om samiske forhold. Etter initiativ fra Sametinget ble det i 2003 startet et arbeid ved Statistisk sentralbyrå (SSB) i samarbeid med Sámi Instituhtta / Nordisk samisk institutt for å utarbeide offisiell samisk statistikk. Siden 2006 har SSB hvert annet år gitt ut rapportserien Samisk statistikk¹. I 2008 ble Faglig analysegruppe for samisk statistikk etablert. Hovedoppgaven for gruppa har vært å publisere en årlig utgave av Samiske tall forteller², en rapportserie med artikler som kvantifiserer kunnskap om samiske samfunnsforhold i Norge. De siste årene har også forskningsmiljøene økt omfanget av data om samiske forhold betraktelig, ikke minst innen helseforskning. Erkjennelsen av kunnskapshull er med dette blitt tydeligere, og man har i økende grad stilt spørsmål ved hvilken type statistikk som har relevans for samiske forhold og ikke.

Et sentralt formål med samisk statistikk er å beskrive og undersøke forhold som har betydning for samisk befolkning og samfunnsliv, og sikre nødvendig tallgrunnlag, slik at administrative, juridiske og politiske beslutninger blir i tråd med samiske rettigheter forankret i folkeretten. Det er behov for kunnskap om hva som fremmer eller hemmer mulighetene for at folkerettslige prinsipper blir gjennomført i ulike deler av samfunnslivet (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2019). Samisk statistikk bør ikke bare være kunnskap om samer, men kunnskap for samer.

I Norge inngår ikke etnisitet i folkeregisteret, og offisiell samisk statistikk bruker andre tilnærminger for å belyse samiske forhold. Offisiell samisk statistikk fra Statistisk sentralbyrå

---

¹ <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/samisk-statistikk>

² <http://samilogutmuitalit.no/nb>

er basert på data fra virkeområdene for Sametingets tilskuddsordning til næringslivet (STN-området). Data basert på etnisitet hentes inn i forbindelse med enkelte undersøkelser, som ved Senter for samisk helseforskning sine helseundersøkelser (SAMINOR). I 2018 vedtok Sametinget å utrede muligheten for å registrere samisk etnisitet i helseregistre³, som et mulig verktøy for bedre kunnskap om samers helse.

2.1.2 Statistikk og samfunn

Kunnskap som presenteres i form av tall og statistikk, har stor dokumentasjonsverdi i dagens samfunn, som grunnlag for politiske, forvaltningsmessige og juridiske beslutningsprosesser. Statistikk er ikke nøytral kunnskap, i og med at statistikkens kategorier tar form etter trender i tiden og interesser i samfunnet. Verdier, normer og behov styrer valget av hva som telles og ikke telles, og hvordan statistiske resultater fortolkes, og blir avgjørende for nytteverdien av statistikken, både for myndighetene og for befolkningsgruppen som statistikken omhandler. Når verdier, normer, praksis og rammebetingelser er forskjellige i norsk og samisk virkelighet, kan det bli misvisende eller feilaktig å anvende samme type informasjon for å belyse et tema.

Kunnskap om samiske verdier, normer, levesett og livsbetingelser er nødvendig for å kunne velge informasjon som trengs for å beskrive, forstå sammenhenger og belyse årsaksforhold som gjenspeiler samisk virkelighet. Behovet for statistikk, hva som er relevant å få beskrevet, og definisjoner på hvilke data som gir «sanne» beskrivelser, vil variere avhengig av ståstedet til oppdragsgiveren og til dem som utarbeider statistikken. I tråd med FN's erklæring om urfolks rettigheter⁴, herunder retten til selvbestemmelse og til å delta i beslutningsprosesser i saker urfolket berøres av, trengs systemer som ivaretar at statistikk om samiske forhold tar utgangspunkt i og gjennomføres i tråd med samisk virkelighetsforståelse, kunnskapsgrunnlag og prioriterte behov for utvikling av samisk samfunnsliv, økonomisk, sosialt og kulturelt.

2.1.3 Internasjonal urfolksstatistikk og samisk statistikk

Internasjonalt har det vokst frem en større debatt om hva som kjennetegner god urfolksstatistikk som er i samsvar med folkerettslige bestemmelser. Sentrale begreper er *Indigenous Statistics* (urfolksstatistikk) og *Indigenous Data Sovereignty* (urfolks datasuverenitet, autoritet over data) dvs. urfolks eierskap til og selvråderett over data (Walter & Andersen, 2016; Kukutai & Taylor, 2016, Maiam nayri Wingara, 2018, Australian Indigenous Governance Institute, 2018). Forskning fra disse fagmiljøene peker på at tilgjengelig statistikk ofte er utilstrekkelig for å rapportere på FN's erklæring om urfolks rettigheter (Griffiths, 2018, Madden mfl., 2016).

---

³ <https://www.sametinget.no/Nyhetsarkiv/Utreder-muligheten-for-registrering-av-samisk-etnisitet>

⁴ United Nations (2007): United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP), artikkel 3 og 4, <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html> Norge hadde en aktiv rolle i utarbeidelsen av erklæringa, og har bl.a. internasjonalt fulgt opp med en veileder for utenriksstjenesten (Utenriksdepartementet 2013).

I dette kapitlet vil vi drøfte tema fra den internasjonale debatten om urfolksstatistikk i forhold til statistikk om samiske forhold. Det ligger utenfor mandatet til Faglig analysegruppe for samisk statistikk, som ansvarlig for *Samiske tall forteller*, å utvikle nye metoder for produksjon av samisk statistikk. Vi oppfatter det likevel som viktig å rette søkelyset mot potensielle forbedringsområder. Spesielt i en tid med stort engasjement for å øke omfanget av samisk statistikk kan det være hensiktsmessig å vurdere om andre urfolks erfaringer kan bidra til å styrke kvaliteten på samisk statistikk, f.eks. at de som er berørt av statistikken, trekkes med i prosessen allerede ved valg av tema.

I arbeidet med dette kapitlet har forfatterne hatt samtaler med personer fra ulike deler av de samiske samfunnene om deres erfaringer med, tanker om og behov for statistikk om samiske forhold. Vår tilnærming og valg av tema og eksempler er påvirket av det som kom frem i disse samtale. Kapitlet er ingen fullstendig gjennomgang av kunnskapshull og potensielle forbedringsområder. Det er en presentasjon av noen alternative perspektiver, som kan bidra til å utvide fagfeltet samisk statistikk, dels hentet fra litteratur om internasjonal urfolksstatistikk, og dels fra personer som er berørt av og har erfaring med bruk av statistikk, og mangel på statistikk, om samers liv og leveforhold.

2.2 Urfolksstatistikk

2.2.1 Urfolksstatistikk i majoritetssamfunnet

Mye av den statistikken som beskriver urfolk, er basert på data som følger nasjonale føringer og sammenlikner urfolk med majoritetsbefolkninga. Variasjoner innenfor urfolksgrupper blir ofte ignorert, og data og fortolkninger er ofte løsrevet fra den kulturelle sammenhengen som dataene er hentet ut fra, så som historien til urfolket og de sosiale og materielle livsbetingelsene. Beskrivelsene trekker ofte frem problem og negative sider ved urfolkets situasjon, for eksempel når det gjelder sosioøkonomiske og helserelevante forhold (Walter, 2016).

Sentrale spørsmål i internasjonal debatt om urfolksstatistikk er hvordan det produseres statistikk som er relevant og meningsfull for urfolket selv, dvs. statistisk kunnskap som er gjenkjennelig i urfolkets virkelighet og kunnskapsverden og er nyttig i urfolkets eget arbeid for å utvikle sin kultur og sine livsforhold. Urfolksstatistikk omfatter derfor enhver form for data, informasjon eller kunnskap som omhandler eller kan påvirke urfolk, kollektivt eller individuelt. Det kan være data om urfolks ressursgrunnlag, historie og nåværende omgivelser, data om demografiske, sosiale, juridiske, helsemessige og utdanningsmessige forhold, eller data hentet fra urfolks kultur, tradisjonskunnskap, arkivmateriale og muntlige beretninger. Boka *Indigenous Statistics* (Walter & Andersen 2016) går gjennom kvalitative og kvantitative sider ved urfolksstatistikk og viser hvordan tall som gir mening for urfolket, «gode tall», benevnt *Nayri kati*⁵, kan synliggjøre forutsetninger og muligheter for utvikling i samsvar med urfolkskulturen.

---

⁵ *Palawa*, språk i Tasmania.

Sentrale elementer i arbeidet med urfolksstatistikk er at urfolks kunnskap og innflytelse skal ha en tydelig plass når det utarbeides tallbasert dokumentasjon av forhold som berører urfolk.

2.2.2 Urfolks datasuverenitet

Datasuverenitet (*Data Sovereignty*) omhandler de lover og strukturer data er underlagt, som berører eierskap til data, og etikken rundt innsamling og bruk av data. Dette er noe annet enn datasikkerhet (*Data Safety*), som handler om juridisk og teknisk datasikkerhet for å beskytte mot utilsiktet innsyn og anvendelse. Urfolks datasuverenitet betegner en fremgangsmåte som sikrer kvaliteten på data, ved at urfolket har en autonom rett til å bestemme hva slags data som skal samles inn, hvordan og hvorfor data skal samles inn, hvem som skal ha adgang til data, hvem som skal kunne bruke dem, og hva de kan brukes til. Formålet med urfolks datasuverenitet er å sørge for at data som omhandler urfolk og de samfunnsforhold urfolk berøres av, ivaretar urfolkets verdier, kultur, livssyn, mangfold og interesser. Viktige prinsipper er eierskap til egne data i form av innflytelse på og kontroll med utarbeidelse, innsamling og tilgang til data, og analyse, fortolkning, formidling, bruk og gjenbruk av data (Kukutai & Taylor, 2016). Data må forvaltes slik at de beskytter urfolks integritet, både individuelt og kollektivt.

CARE (*Collective benefit, Authority to control, Responsibility, Ethics*), og *FAIR* (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*) (Global Indigenous Data Alliance, 2019) er to rammeverk utarbeidet på grunnlag av urfolks erfaringer med statistikk i flere land. Her fremheves betydningen av at statistikken skal være i overensstemmelse med urfolkets etiske normer, ha nytteverdi for urfolket, være åpen for innsyn og kontroll fra urfolket, samt at data som engang er innsamlet om/fra urfolk, må være tilgjengelige for gjenbruk etter urfolks ønske. Denne type styring og forvaltning av data er viktig for produksjon av statistikk med nødvendig kulturell sensitivitet, der urfolk har en aktiv rolle i å definere egen virkelighet og egne utfordringer.

Urfolks suverenitet over egne data er en videreføring av arbeidet med etiske retningslinjer for forskning som omhandler urfolk og urfolkstema. Prinsippet er at urfolksgrupper som leverer data til forskning, også gis eierskap, innflytelse og kontroll over data slik at forskningsprosessen kan gjennomføres på en respektfull måte, at formålet med forskningen ivaretar gruppens egne behov, og at resultatene deles med gruppen (Canadian Institute for Health Research CIHR, 2007, National Health and Medical Research Council NHMRC, 2018). Etiske retningslinjer for urfolksforskning har vært praktisert bl.a. i Canada, Alaska, New Zealand, og Australia i flere tiår. Sametinget vedtok i 2019 «Etiske retningslinjer for samisk helseforskning»⁶, der samisk selvbestemmelse, kunnskap, medinnflytelse, krav om respekt og kollektivt samtykke er viktige momenter.

---

⁶https://innsyn.onacos.no/sametinget/mote/norsk/wfinnsyn.ashx?response=journalpost_detaljer&journalpostid=2019012947&

2.3 Samisk statistikk – samisk virkelighet

2.3.1 Synliggjøring og usynliggjøring

Offentlig statistikk tar ofte for seg temaer som er viktige for staten og majoritetssamfunnet, og benytter kategorier og kjennetegn som gir mening på nasjonalt nivå. Statistikk om samiske forhold kan dermed komme til å reflektere majoritetskulturens livsverden og majoritetskulturens antakelser om samisk virkelighet. Dette blir fort et uheldig samspill mellom statistikk og maktforhold, slik man også har eksempler på fra andre samfunnsgrupper (Waring, 1991).

Samiske tema som har vært og fortsatt er fortiet eller usynliggjort, fratras relevans, omtales som tilhørende fortiden eller som om de aldri har eksistert. Den forsvunne kystsamiske befolkninga er et eksempel på dette (Hermanstrand, 2018; Hansen, 2011). Eksklusjon av den kystsamiske befolkninga fra statistikken har pågått over flere generasjoner, sjøsamisk kultur er bortgjemt på museene, og forskninga på denne delen av den samiske befolkninga er svært lavt prioritert (Nilsen, 2009). Den offentlige utredningen *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* (NOU 2008:5) medvirket til å synliggjøre sjøsamisk levesett og kystfiskets betydning for sjøsamisk kultur (Andersen 2009). Statistikk legitimerer antakelser om hva som fins og hva som ikke fins, hva som har betydning og ikke, og påvirker både majoritetsbefolkninga og samisk befolkning sin oppfattelse.

Samiske kjennetegn (materielle og immaterielle) varierer med geografiske, sosiale, næringsbetingede og historiske forhold. Beskrivelser av samisk befolkning, leveforhold, behov, utfordringer og rettigheter må forholde seg til disse variasjonene dersom resultatene skal ha nytteverdi for samer. Resultater fra forskning på avgrensede deler av samisk samfunnsliv og kultur har gjerne blitt presentert eller anvendt som gjeldende for alle samer. Eksempelvis har resultater fra forskning i samiske kjerneområder i Finnmark blitt generalisert til å gjelde også for samer utenfor dette området, selv om man ikke har dokumentasjon som bekrefter det.

2.3.2 Sammenlikning med majoritetsbefolkning

Sammenlikning av samisk befolkning med majoritetsbefolkninga, for eksempel når det gjelder helse relaterte, utdanningsrelaterte eller økonomiske forhold, er ofte styrt av statens eller forskeres behov for kunnskap. Behovet for å benytte ens kategorier og benevnelser for begge gruppene styrer valg av informasjon. Akademisk forskningsmetode med forankring i vestlig kultur er et iboende førstevalg i prosessen med å velge ut og omforme innsamlet informasjon til tall. Når samisk informasjon oversettes til majoritetskulturens begreper og kategorier, kan det føre til skjevheter i resultatene.

Statistikk skaper virkelighet, misvisende statistikk skaper feil virkelighet. Et eksempel er når Riksrevisjonen (2019) påpeker at utdanningsstatistikk, bl.a. nasjonale prøver, inneholder svakheter ved måling av grunnleggende ferdigheter i lesing på samisk, og svakheter når det

gjelder hvem som velges ut til å gjennomføre prøven⁷. Rapportene fra nasjonale leseprøver for samisk får derfor betydelig redusert pedagogisk anvendbarhet i forhold til rapportene fra nasjonale leseprøver for norsk. Allerede i 2006 gjorde Todal oppmerksom på at det er store forskjeller på situasjonen som de samiske og de norske lese- og skriveprøvene blir til i (Todal, 2006). Krav om tospråklighet for samiske elever reiser f.eks. spørsmål som er uaktuelle for majoriteten i norsk skole, og det gjenstår mye forsknings- og utviklingsarbeid for å forstå hva som skal til for å gi samiske elever prøver som måler samme type ferdigheter som norske prøver måler.

Et annet eksempel er flytte- og bostedsmønstre, som de siste 40 år har vist en tydelig sentralisering, med flytting fra bygd til by og bynære områder, med økonomi og arbeidsmarked som hovedforklaring. Imidlertid er utflyttingen i bygder med høy samisk befolkningstetthet mindre (23 % i Indre Finnmark) enn i bygder med lav/ingen samisk befolkning (ca. 36 %) (Broderstad og Sørli 2012). Det reiser spørsmål om bolyst reguleres av andre verdier i samiskdominerte bosettingsområder: nærhet til egen etnisk gruppe og språk, tilhørighet til området, tilgang til naturen (Skålnes, 2014).

I sammenliknende statistikk er formålet å se på forskjeller og likheter. Det kan være nødvendig å benytte andre design for å identifisere, begrepsfeste og beskrive forhold som har betydning for samisk befolkning og ulike samiske samfunn. Fra majoritetssamfunnets ståsted betraktes gjerne samer som én relativt homogen gruppe. Fra samisk ståsted er det store forskjeller innad i gruppa samer, f. eks. om man hører til nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk språkområde, om man er reindriftssamer, fastboende same i samiske kjerneområder, i kystnære bygder, bosatt utenfor Sápmi eller i storbyen. En forutsetning for at samiske tema blir seriøst håndtert, er at forskeren har tilgang til og tar i bruk relevant kunnskap om samiske forhold.

Statistikk teller enkeltelementer fra virkeligheten, og den kulturelle sammenhengen disse hører hjemme i, er ikke synlig i selve statistikken. Når tallene tolkes og tas i bruk, mangler ofte kunnskapen om den kulturelle sammenhengen tallene hører hjemme i. For å unngå fellene som fører til usynliggjøring og stereotypisering av samiske forhold og feiltolkning av statistisk kunnskap trengs rammeverk og verktøy som sikrer samsvar mellom tallene som presenteres i samisk statistikk og samisk virkelighet. De internasjonale rammeverk for urfolks datasuverenitet, CARE og FAIR, er eksempler på retningslinjer for kulturelt ivaretagende bruk av data om urfolk.

2.3.3 Samisk kunnskap og samisk kulturell mening i statistikk

Statistikk er en måte å forenkle og spisse beskrivelser av virkeligheten på. Det er nyttig når man trenger å få oversikt over kompliserte situasjoner, og trenger å sortere det viktige fra det mindre viktige. Statistikk speiler kunnskap om virkeligheten, og den konstruerer virkeligheten.

---

⁷ Tospråklige elever får ikke leseprøven, de samiske prøvene er ikke kvalitetssikret på samme måte som de norske prøvene, og resultatene presenteres til dels forskjellig (Riksrevisjonen, 2019).

Kunnskap er lærdom med relevans for det livet man lever, og er således uløselig knyttet til kultur⁸.

Kunnskap henger sammen med den forståelsen en gruppe har av seg selv og omgivelsene, av hva som er viktig, hva som er logisk og hensiktsmessig. Majoritetssamfunnet har hatt og har fortsatt vanskelig for å anerkjenne urfolks kunnskap (Walter & Andersen, 2016).

Når statistikk forankres i samisk kunnskap, erfaringer og praksiser, øker muligheten for at statistikken får frem det som definerer utfordringer, behov og problem fra et samisk ståsted. Kulturelt forankret statistikk forutsetter at det anvendes tema og variabler, karakteristika og kvaliteter som gir mening i samisk sammenheng, uavhengig av om det gir mening i norsk sammenheng. Kunnskap fra andre kulturer bør selvsagt integreres i det statistiske arbeidet, når det bidrar til å supplere og utvide forståelse.

2.4 Noen temaer for samisk statistikk

Samisk-spesifikke tema spenner vidt, fra samiske språk, samisk historie, samisk reindrift, samiske anvendelse av naturressurser, *duodji* (tradisjonelt håndverk), joik og andre tradisjonelle og moderne samiske kulturuttrykk, samiske sosiale nettverk og medier, til helseutfordringer og behov for velferdstjenester som er integrert i samisk levesett. Det er betydelige kunnskapshull når det gjelder ulike former for diskriminerende handlinger rettet mot samer, samisk levesett og samiske rettigheter, og når det gjelder forholdet til majoritetssamfunnet både på det kollektive og individuelle plan.

2.4.1 Samiske språk

Utredningen *Hjertespråket* NOU (2016:18) gir anbefalinger om registrering av samiske språkbrukere og tiltak for å styrke opplæring og bruk av samiske språk. Det føres statistikk over barn som har samiskundervisning, og skoler i Norge som har iverksatt samiskundervisning. Riksrevisjonen (2019) påpeker imidlertid at svakhetene ved samiske elevers rett til opplæring på og i samisk, er at tilbudet ikke er godt nok kjent i befolkningen, at det mangler ressurser, og at tiltakene kan være dårlig organisert. Det er ingen statistikk over skoler med nødvendige og mangelfulle ressurser for samiskundervisning, eller hvilke kommuner og skoler som informerer elever og foreldre om tilbudet.

---

⁸ I NOU 1984:18 defineres kultur som en totalitet av basale normer, grunnleggende verdier, rammen for adferdsmønstre og felles forestillinger som en gruppe / et samfunn har om livet og verden, seg selv og andre. Den multikulturelle veilederen til American Psychological Association (2002) sier at kultur kan forstås som lærte og overførte antakelser, verdier og praksiser, resultater av en gruppes tilpasninger til fysiske og sosiale omgivelser.

Samisk språkopplæring kan dra nytte av alternative opplæringsmetoder, som fjernundervisning, og effekten av disse må dokumenteres, både for nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk (Johansen, 2017). Organisering og gjennomføring av fjernundervisninga spriker, og det trengs systematisk kartlegging for å evaluere undervisningsformen og utvikle strukturer som sikrer at slike alternative opplæringsmuligheter kommer flest mulig samiske elever til gode (Riksrevisjonen, 2019).

Det mangler oversikter over mulighetene for å anvende samisk i det offentlige rom, for eksempel i møtet med offentlige tjenester og forvaltningsapparatet innenfor og utenfor samisk språkforvaltningsområde. Registrering av effekten av kommunale virkemidler og av å etablere samiske språk som likeverdig språk i språkforvaltningsområdene kunne gi nyttig lærdom for det videre arbeid med å oppfylle samelovens språkregler⁹.

Det er generelt sparsomt med statistikk på samiskspråklig kulturproduksjon og samiskspråklige medier (Kalstad, 2010; Rasmussen, 2016; Graff, 2017; Jürgensen, 2017; Mecsei, 2018).

2.4.2 Helse og livskvalitet

Helse henger sammen med både individuelle faktorer, det sosiale og kulturelle miljøet og de samfunnsmessige rammebetingelsene. Samer kan ha en annen oppfatning av helse og livskvalitet enn det som er vanlig i majoritetsbefolkninga (Nergård 2006). Rammebetingelsene definerer de muligheter enkeltmennesket og grupper har for å gjøre helsefremmende valg i overensstemmelse med det som er kulturelt meningsfullt. Det hentes inn bred kunnskap om samers helsestatus på gruppenivå, bl.a. gjennom SAMINOR-undersøkelsene. Kunnskap om de sosiale, kulturelle og samfunnsmessige rammebetingelsene som har spesifikk betydning for helse og livskvalitet i ulike deler av samisk befolkning, krever imidlertid at det blir utviklet samisk-spesifikke indikatorer, og er langt mindre utforsket. Forskningsprosjektet «Reindriftas hverdag» (Møllersen, Stordahl, Tørres, Eira-Åhrén, 2016) er et eksempel på hvordan spesifikke indikatorer på helsebelastninger ble utviklet i samarbeid med reindriftsutøverne, basert på reindriftsutøvernes egen kunnskap om egne helseforhold. Mange av disse indikatorene har liten eller ingen relevans for majoritetsbefolkninga. Rovviltforliket utgjør for eksempel en betydelig fysisk og psykisk stress for de aller fleste i reindrifta. Tilrettelegging for friluftsliv med utfart til ubebodde områder har stor positiv betydning for livskvalitet for mange i majoritetsbefolkninga, mens det fører til merarbeid og psykisk press i reindrifta.

For å kunne følge opp og evaluere Norges evne til å etterleve nasjonale og internasjonale forpliktelser¹⁰ og retningslinjer i forhold til likeverdige helserelaterede levekår er det spesielt viktig at samisk helsestatistikk tar mål av seg til å synliggjøre og beskrive helserelaterede forhold med spesifikk relevans for ulike deler av samisk befolkning.

---

⁹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/samelovens-sprakregler-og-forvaltningsom/id633281/> og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020)

¹⁰ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP), ILO 169, Grunnloven paragraf 108, likestillings- og diskrimineringsloven (2017)

2.4.3 Diskriminering

Det er dokumentert at omfanget av diskriminering mot samer i Norge er større enn for majoritetsbefolkninga (Hansen, 2012; Midtbøen & Lidén, 2015), samt at reindriftsutøverne er ei samisk gruppe som utsettes for særskilt stort omfang av diskriminerende ytringer og handlinger fra omgivelsene (Møllersen, Stordahl, Tørres, Eira-Åhrén, 2016). Dette strider mot nasjonal lovgivning (likestillings- og diskrimineringsloven, 2017) og mot internasjonale konvensjoner (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 27 (SP 27) og ILO-konvensjon 169) som Norge har ratifisert¹¹. Det fins ingen oversikt over hvor og hvordan diskriminerende hendelser foregår, og hvilke samfunnsreaksjoner slike hendelser utløser.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) sin femte rapport, med gjennomgang og vurdering av forholdene i Norge, anfører som én av to anbefalinger med særskilt oppfølgingsprosedyre at myndighetene etablerer et IT-basert system til å journalføre og overvåke rasistiske hendelser og prosessering av disse gjennom rettssystemet (European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) 2015, s. 33). Denne anbefalingen er et eksempel på at samisk statistikk ikke må begrenses til statistikk over samer, men også må omfatte registrering av *rammebetingelsene* for samisk liv.

Statistikk på urfolk som utsettes for forskjellsbehandling, viser at urfolks livssituasjon (helse, utdanning, økonomi osv.) har gjennomsnittlig lavere standard enn livssituasjonen for majoritetsbefolkninga. Dette har ofte blitt tolket som negative kjennetegn ved urfolket og bidratt til videreføring av gamle fordommer (Walter & Andersen, 2016). Når man registrerer kildene til forskjellsbehandlingen, får man en annen type kunnskap om diskriminering som gir et langt bedre utgangspunkt for å overvåke diskriminerende strukturer og handlinger og ta i bruk målrettede virkemidler mot diskriminering.

2.4.4 Reindrift

I formålsparagrafen i lov om reindrift heter det at «loven (skal) legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift med basis i samisk kultur, tradisjon og sedvane til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig» (Landbruks- og matdepartementet 2007). Det fremheves at «Reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv», og at loven skal «bidra til sikring av reindriftsarealene i det samiske reinbeiteområdet som reindriften viktigste ressursgrunnlag». Offentlig reindriftsstatistikk handler hovedsakelig om kjøttproduksjon, produksjonsdyr og årsverk, etter mål av norsk bedriftskultur. Det fins lite tallfestet kunnskap som viser hvordan kulturell bærekraft er ivarettatt, om forutsetninger og iverksatte tiltak oppfattes som en styrking av samisk kultur og samfunnsliv og gagnlige av reindriftsbefolkninga. Systematisk kunnskap om sikring av reinbeiteområdene er heller ikke tilgjengelig. En undersøkelse av levekår i reindriften indikerer

---

¹¹ SP 27: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/iccpr/id88149/>

ILO 169: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/>

imidlertid at samiske reindriftsutøvere opplever rammebetingelsene for den samiske reindriften som en materiell og helsemessig påkjenning (Møllersen, Stordal, Tørres, Eira-Åhrén, 2016).

Arealstatistikk er et verktøy som beskriver arealforvaltning, en kvantitativ indikator som tallfester inngrep og påvirkningssoner. Her har SSB nylig påbegynt et arbeid med å tallfeste inngrep og påvirkningssoner i de samiske reinbeiteområdene i Norge (Engelien og Aslaksen 2019). Denne type statistikk inneholder en helhetlig oversikt over ulike typer inngrep og det som gjenstår av påvirkningsfrie områder. Med slik statistikk blir det enklere for beslutningstakere og reindriftsutøvere i fellesskap å vurdere tålegrensen for nye inngrep. I videre arbeid med arealstatistikk trengs reindriftsfaglig kunnskap om hvordan reinens adferd blir påvirket av ulike typer inngrep i ulike typer landskap, sett i sammenheng med reinens årssyklus.

Reindriftsfaglig kunnskap er i dag ikke tilstrekkelig lagt til grunn i forvaltningen (Turi, 2017, Turi og Gaup Eira, 2016). Reindriftsbefolkningas egne beskrivelser av utfordringene med å opprettholde samisk reindrift som livsmønster og næringsvei får liten tyngde i forhold til andre aktørers argumenter når det planlegges inngrep for industrielle, transportmessige eller rekreative formål. Sametingets rapporter til FNs rasediskrimineringskomité¹² og FNs spesialrapportør for menneskerettigheter¹³ har påpekt avvik mellom faktiske rammebetingelser for samisk reindrift og folkerettslige krav nedfelt i norsk lov. Det er et klart behov for å dokumentere reindriftenes kunnskap om eget liv og næring. Dette forutsetter en innsats med å identifisere kritiske faktorer og utvikle indikatorer som har relevans for det livs- og driftsmønster som særpreger samisk reindrift, inklusive de geografiske, organisatoriske og lokale variasjonene (Landbruksdirektoratet, 2016).

2.4.5 Annen samisk utmarksbruk

Arktisk råd har i flere rapporter presisert at det naturbaserte levesettet knyttet til reindrift, fiske, fangst og annen råvareforsyning som urfolks livsgrunnlag og kultur må synliggjøres¹⁴. Behovet for tallbaserte og grafiske oversiktsbilder over samisk anvendelse av eksisterende ressurser i regionen kan fort bli nødvendig dokumentasjon, når nasjonale ambisjoner skal tilpasses samisk praksis i planverk for nordområdestrategi (UD & KMD, 2017).

Samisk utmarksbruk (*meahcásteapmi*), fiske, jakt, hogst, høsting og sanking har stor betydning for videreføring av samisk kultur, språk, kunnskaper og livsgrunnlag (*birgejupmi*) (Sametinget

---

¹² FNs rasediskrimineringskomité (CERD United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination) <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cerd/pages/cerdindex.aspx> består av uavhengige eksperter som overvåker implementeringen av FNs konvensjon mot rasediskriminering ICERD International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination <https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-inkludering/likestilling-og-inkludering/konvensjoner/fns-rasediskrimineringskonvensjon-/id670417/>

¹³ <https://www.nrk.no/sapmi/fn-topp-advarer-norge-1.14710375>

¹⁴ *Arctic Human Development Report 2004*; Larsen & Fondahl (red.) (2014) *Arctic Human Development Report*; Larsen, Schweitzer & Petrov (red.) (2014) *Arctic Social Indicators*; Poppel (red.) (2015) *Survey of Living Conditions in the Arctic (SLiCA)*; Degteva et al. (2017) in *Adaptation Actions for a Changing Arctic*; Glomsrød, Duhaime & Aslaksen (red.) (2017) *ECONOR: The Economy of the North*.

2016a, 2016b). I tillegg er dette viktige inntekts- og selvbergingskilder i samiske bosetningsområder, ofte i kombinasjon med primærnæring og lønnsarbeid, og i økende grad også med turisme og kulturell virksomhet (Andersen 2009). Verdiskapning som ikke omsettes til tall, som produktiv aktivitet i form av investering, arbeidsinnsats, og anvendelse av råvarer, innlemmes ikke i de samfunnsøkonomiske vurderingene når nye aktører ønsker å benytte utmarksressurser.

Utmarksbruk er et trekk ved samisk levesett som beskriver kulturelle overlevelsesstrategier der ulike typer produktiv virksomhet veksler i takt med svingningene i naturen. Utmarksdriften reguleres av opparbeidet kunnskap om økologisk bærekraftig ressursforvaltning som dagens statistikker ikke forteller om. Ved kartlegging av hvor, når og hvordan utmarksbruk berører ressursforvaltning, miljøforvaltning og arealforvaltning, er det derfor nyttig å integrere denne samiske tradisjonelle kunnskapen i statistiske indikatorer.

2.4.6 Internasjonal rapportering

Det er fastslått i internasjonale konvensjoner (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 27 (SP 27), ILO 169, FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP)) som Norge har ratifisert, at urfolk skal ha likeverdig livsstandard med nasjonens øvrige befolkning. Hva som gir god eller dårlig livsstandard, henger sammen med verdier, normer, levesett og ikke minst tilgangen til ressurser og mulighetene for å ha innflytelse på eget liv. Ved rapportering til FN om Norges oppfølging av urfolksrettigheter og menneskerettigheter er statistikk en dokumentasjonsform som er egnet til å vise om og hvordan Norge overvåker oppfølgingen av folkerettslige forpliktelser. Det forutsetter statistikk som inneholder kulturelt relevante kjennetegn på livskvalitet, selvbestemmelse og tilgang til ressurser. Slik statistikk må forankres i inngående kjennskap til problemområder og utfordringer, definert av de berørte samiske gruppene. Mulighetene for å evaluere effekten av virkemidler og vurdere nye tiltak kan da bli tydeligere både for myndighetene, den samiske befolkningen og rapporteringsadressaten.

FNs konvensjon mot rasediskriminering,¹⁵ ICERD (1965), som Norge ratifiserte i 1970, gir pålegg til staten blant annet om å granske statlig, nasjonal og lokal myndighetsutøvelse (Artikkel 2.e), og å ta spesielle og konkrete forholdsregler for å sikre at alle grupper kan nyte menneskerettighetene (Art 2.2). Sametinget har i gjentatte rapporter til FNs rasediskrimineringskomité (CERD) påpekt at Norge har en vei å gå når det gjelder selvstyre i reindriften og inngrep i reinbeiteland (Sametinget 2018). FNs rasediskrimineringskomité (2019) har påpekt at Norge mangler kunnskap om diskriminerende hendelser og oppfølging av slike når det gjelder den samiske befolkningen. Det gjelder forhold knyttet til lovgivning og rettsvesen, rettigheter til land og vann, fiske og reindrift. Man ber staten legge frem detaljerte opplysninger om konkrete tiltak for å implementere disse anbefalingene i neste periodiske rapport¹⁶. Dette gir noen utfordringer når det gjelder å utvikle gode institusjonelle indikatorer,

---

¹⁵ Begrepet «rase» har en vid fortolkning i denne konvensjonen, da det refererer til rase, hudfarge, avstamning, nasjonal eller etnisk opprinnelse

¹⁶ Pkt. 35 i tilbakemeldinga fra rasediskrimineringskomisjonen

dvs. indikatorer på hva myndighetene gjør for å iverksette og følge opp tiltak i henhold til folkerettslige prinsipper.

FN gir anbefalinger om urfolks tradisjonelle kunnskap om bærekraftig bruk og vern av natur i myndighetenes miljøforvaltning¹⁷ (UNEP 2014) og etterspør tydeligere urfolksdimensjon i rapportering på bærekraftmålene¹⁸. I sin femte rapport (2015) etterlyser også European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) innrapportering av norske myndigheters aktivitet (se over, avsnitt 2.4.3). Dette er eksempler på lite utviklede statistikkområder med betydelig potensial når det gjelder å identifisere og følge opp praktiseringen av folkerettslige prinsipper, og ikke minst å kunne vurdere om de virkemidlene som anvendes, gir den ønskede effekten for de berørte delene av samisk samfunnslivet.

2.5 Hvem skal telles?

Det er viktig å bli telt. Det som ikke telles, teller ikke. Like viktig er det at det som telles, blir riktig, og at det blir anvendt på en forsvarlig måte. Historiske, sosiale og politiske forhold påvirker hva og hvem som telles og ikke. Samisk historie er på flere områder fortiet eller usynliggjort (Lie, 2001; Bore, 2006; Søbye, 2014). Fravær av historisk kildemateriale om samer har skapt forestillinger og sannheter tuftet på *ex silencio*-slutninger: Det som ikke er nevnt, antas å ikke eksistere (Dunfjeld-Aagård, 2005).

2.5.1 Samer i folketellingen

Den første samlede oversikten over tallet på samer i Norge skriver seg fra misjonæren Thomas v. Westen i 1734 (Aubert, 1978). Den siste folke- og bolig tellingen med spørsmål om samisk språk og etnisitet ble utført i 1970 og offentliggjort i *Den samiske befolkning i Nord-Norge* (Aubert, 1978). Presentasjonen av disse siste statistikkene innledes med en grundig redegjørelse over svakhetene ved tellingen: definisjonsusikkerhet, sterke etterdønninger av langvarig fornorskning, negative erfaringer med etnisk registrering og at mange på den tiden ikke kjente til sin samiske slekt. Aubert konkluderte med at disse forholdene må antas å ha ført til en betydelig underrapportering av både samisk identitet og samisk språk. Tellinga ble dessuten utført kun i Nord-Norge, i et begrenset antall kommuner og til dels bare i deler av kommuner. Aubert anslo at det var snakk om mange tusen samer som bodde utenfor telle-områdene, og han oppfordret til å ta et generelt forbehold om gyldigheten av resultatene.

Folketellingen fra 1970 har lagt sterke føringer på ettertidens antakelser om størrelsen på samisk befolkning i Norge, og antakelser om hvor samer har vært og er bosatt. I ettertid er det ikke gjort noe systematisk arbeid for å fylle de hullene som Aubert påpekte. Statistikken fra 1970 er

---

¹⁷ Convention of Biological Diversity, CBD, artikkel 8, <https://www.cbd.int/doc/notifications/2017/ntf-2017-006-8j-en.pdf>.

¹⁸ United Nations Sustainable Development Goals <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

blitt stående som en sann beskrivelse og har gjennom de siste 40–50 årene påvirket individuelle oppfatninger av egen identitet og lagt føringer på andres oppfatninger av samisk tilhørighet. Fortidens sosialpolitiske definisjoner av samiskhet og samisk tilstedeværelse videreføres og blir styrende for hvem som får anledning til og hvem som har motiv for å la seg telle (Axelsson & Sköld, 2006).

2.5.2 Etnisk identitet i statistikk

Internasjonalt snakker man om *Politics of Identity* som urfolks og ikke-urfolks forståelse av *Indigeneity* og *Aboriginality*, dvs. hva som skaper og vedlikeholder tilhørighet og identitet som urfolk (Espeland & Stevens, 2008). Det er imidlertid sosiale og samfunnsmessige oppfattelser som langt på vei definerer urfolkskategoriene, som styrer hvilke data som samles inn til disse kategoriene og danner statistikker som legger sterke føringer på de individuelle, sosiale og samfunnsmessige oppfatningene av hva som kjennetegner urfolk.

I sin doktorgradsavhandling om samisk etnisitet i helse- og levekårsstudier konkluderer Pettersen (2014) med at det ikke var mulig å foreslå en entydig løsning på hvordan man kan begrepsfeste og måle samisk etnisitet. Samtidig oppfordrer hun til økt bevissthet om formålet med bruken av samisk etnisitet for den enkelte undersøkelse og om ståstedet til dem som er involvert i forskningsprosessen. Data om samisk etnisitet forutsetter at det stilles spørsmål som fanger opp de aspekter av samisk identitet som har betydning for forskningstemaet, og at spørsmålene er meningsfulle og bekvemme å besvare for svargruppa. Det forutsetter dessuten tillit, kollektivt og individuelt, til at opplysningene behandles med respekt og beskyttes mot utilsiktede negative følger.

Opprettelse og bruk av et samisk befolkningsregister har vært aktualisert i forbindelse med spørsmålet om bruk av Sametingets valgmannstall til statistikkformål (Holth og Lillegård 2017), initiativ fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM, 2019) og Sametingets vedtak om å utrede mulighetene for å registrere samisk etnisitet i helseregistre¹⁹. Etnisk registrering åpner muligheter for å identifisere samers status når det gjelder språk, opplæring, levekår, helse, erfaring med diskriminering osv., og kan avdekke forskjellsbehandling. I helseforskning vil et befolkningsregister med oversikt over alle samer åpne for å kunne hente ut statistikk om samisk befolkning fra en rekke helseregistre²⁰, for eksempel kreftregister og NAV-register. Slik vil befolkningsregistrering av etnisitet forenkle arbeidet med å få oversikt over forekomst av sykdommer, følge med på utvikling av helsetilstand og velge ut innsatsområder med særskilt betydning for samisk befolkning. Datatilsynet påpeker at ved å koble etniske registre med det som finnes av personopplysninger i helserelaterte registre, gis det tilgang til meget store mengder persondata, også sensitive data, og at risikoen for å avsløre identitet dermed øker

---

¹⁹ <https://www.sametinget.no/Nyhetsarkiv/Utreder-muligheten-for-registrering-av-samisk-etnisitet>

²⁰ I 2018 dreier det seg om 17 sentrale helseregistre, 51 nasjonale registre om ulike sykdommer, i tillegg til lokale registre og dataregistre fra forskningsprosjekter om helseforhold, samt registre om økonomiske forhold, boligforhold, fødselsregistre, dødsregistre, skolerregistre, skattelister, NAV-register og andre registre (Thon, 2019).

spesielt for små grupper. Og det påminnes om at behovet for å få frem kunnskap gjennom statistikk må justeres i forhold til den folkerettslige forpliktelsen om samisk kontroll på dataene og forskningen (Thon, 2019).

2.5.3 Etnisk registrering

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) har presentert en bred og detaljert gjennomgang av etnisk registrering, med drøfting av fordeler og ulemper, og en rekke problemstillinger som det bør tas hensyn til for å unngå at etnisk registrering får en utilsiktet diskriminerende effekt (Simon, 2007). ECRIs drøfting av de ulike aspektene knyttet til etnisk registrering gir et godt bilde av hvordan både statistiske, politiske, historiske, juridiske, sosiale, emosjonelle og etiske tema må vurderes grundig. En bred drøftelse av hensiktsmessig så vel som utilsiktet bruk av et register over samer i Norge etter mal av ECRIs rapport kan medvirke til å få belyst mangfoldet av statistiske, politiske og etiske forholdsregler som det må finnes praktiske løsninger på.

Foreløpig er det usikkerhet om soliditeten i kriteriene for (selv-)registrering av samisk etnisk tilhørighet, fordi en del personer ikke har tillit til at informasjonen forvaltes med respekt. Det tilsier at man bør vurdere sannsynligheten for å få frem et register som rommer den samiske befolkninga, og eventuelle konsekvenser av å bli sittende med et ufullstendig register. Behovet for anonymisering må også veies opp mot behov for å synliggjøre viktige variasjoner innenfor samisk befolkning, for eksempel i sosial, næringsmessig, geografisk tilhørighet, og andre demografiske faktorer.

2.5.4 Statistikk over samiske reindriftsutøvere

Landbruksdirektoratets seksjon for reindrift samler inn data om reindrift gjennom reindriftsmeldingene fra siida-andelsinnehaverne²¹. Materialet presenteres i *Totalregnskap for reindriften* og *Ressursregnskap for reindriften*, og er grunnlaget for reindriftsforhandlingene mellom staten og reindriftnæringa. Antall personer i samisk reindrift var i 2017 oppgitt å være ca. 3 190 (Landbruksdirektoratet 2017, figur 7.2.5.). Landbruksdirektoratet påpekte at tallmaterialet har sine svakheter blant annet på grunn av ulike oppfatninger av hvor stor grad av tilknytning til reindriften som kreves for å bli registrert, samt virkemiddelordninger knyttet til slik registrering. Fra og med 2018 ble antall personer «som driver med reindrift» definert etter hvem som har rein registrert i melding om reindrift (Landbruksdirektoratet, 2019, s. 117), og det nye offisielle tallet på personer i samisk reindrift i Norge ble redusert til ca. 2 222²². Den

---

²¹ En *siida*, eller *sitje* på sørsamisk, er en gruppe reineiere, innen et reinbeitedistrikt, som har reinen i en felles flokk på bestemte arealer og samarbeider om driften. Hver *siida* består av flere *siida*-andeler, som defineres som «en familiegruppe eller enkeltperson som er en del av en *siida*, og som driver reindrift under ledelse av en person eller av ektefeller eller samboere i fellesskap» (reindriftsloven, Landbruks- og matdepartementet 2007).

²² Tallet er innhentet fra Landbruksdirektoratet pr. e-post og viser til søylediagrammet presentert i fig. 7.2.2 i *Totalregnskap for reindriftnæringen. Regnskap 2018 og budsjett 2019*

statistiske reduksjonen av deltakerne i samisk reindrift blir til nye sannheter om størrelsen på og dermed også betydningen av samisk reindrift i samfunnet.

Samisk reindrift er en familiebasert livsform og næring. Tilknytning til reindriften handler om både økonomiske, juridiske, ytelsesmessige, sosiale og emosjonelle bånd. Det kan fra statens side være nyttig å ha oversikt over personer som har juridiske og økonomiske forpliktelser og rettigheter. Fra reindriftnæringa kan det være meningsfullt og nyttig å inkludere dem som har en funksjonell deltakelse i arbeidet med reinen, utstyret og råvarene innenfor den enkelte *siida*. Det ville stemme bedre med den kulturelle oppfatninga av reindrift som livsform og næring og synliggjøre arbeidsinnsatsen som faktisk medgår til produksjonen. Det er en statistisk utfordring å definere begreper og kategorier som tar utgangspunkt i samisk virkelighetsforståelse, slik at statistiske sannheter ligger så tett opp til den virkeligheten som skal beskrives som mulig.

2.6 Nytteverdien av samisk statistikk

Når man for eksempel drøfter bruk av sensitive data som etnisitet, er det svært viktig å sette det i sammenheng med hvor ønsket kommer fra, og hva formålet er. Hva som er etisk forsvarlig, og hva som er trygt, varierer mellom kulturer, tilhørighet innen minoritet eller majoritet og historiske erfaringer. Urfolk verden over har lang erfaring med forskning som fra et vitenskapelig og akademisk ståsted har samlet informasjon om urfolk, og der resultatene av denne forskningen i mange tilfeller har vært meningsløse, ydmykende og unyttige eller skadelige for urfolket det ble forsket på. Gode data forutsetter at informanter blant urfolk har tillit til datainnsamling, datalagring, og hva dataene brukes til. Gode data innebærer også at begreper, språkbruk og formidling er kulturelt meningsfulle for gruppen det forskes på, satt inn i en sammenheng de kjenner seg igjen i, og anvendbare for gruppen selv.

Nytteverdi for urfolk kan være noe annet enn nytteverdi for staten. I den forbindelse er diskusjonen om hvem som «eier» innsamlede data, om det er forskeren, forskningsinstituttet, staten eller leverandørene, viktig (Global Indigenous Data Alliance GIDA, 2019). Eierskapet til data har betydning for hvilke retningslinjer som gjelder for innsyn i og tilgang til data, prosedyrer for utlevering av data til forskningsmessige og statistiske formål, kontroll med bruk av data og hvordan datasikkerheten utformes. Både kollektive og individuelle hensyn må ivaretas. Nasjonale etiske retningslinjer er grunnleggende for datainnsamling og utarbeiding av statistikk, men de er ikke nødvendigvis tilstrekkelige for å ivareta etiske aspekter om samiske forhold når virkelighet skal konverteres til statistikk.

Tema som berører samisk befolkning og samiske forhold, kan være kulturelt sensitive eller bevege seg innenfor tabubelagte områder. I slike sammenhenger er det spesielt viktig at de som ønsker å utforske et emne, er godt kjent med samisk etikk, verdier og normer. Ikke for å utøve selvsensur når det gjelder hva som tåler dagslys og ikke, men for å kunne gjøre anstendige vurderinger av hvilken type tilnærming som kan bidra til for eksempel større åpenhet omkring sensitive tema, hvilken type informasjon som er nyttig for gruppa det forskes på, og hvordan samarbeide med og følge opp informanter og berørte når resultater foreligger. Statistisk

dokumentasjon på at samer, spesielt samiske kvinner, er mer utsatt for vold og overgrep enn kvinner fra majoritetsbefolkningen, er et eksempel på hvordan et sensitivt tema kan løftes fra taushet til handling i samiske miljøer (Eriksen, 2019).

2.7 Konklusjoner og utfordringer

Det er av grunnleggende betydning å ha tilgang til relevante og meningsfulle data om samiske forhold, samisk befolkning, samfunnsliv og levekår. Arbeid med samisk statistikk reiser spørsmål om definisjon av samiske kjennetegn, hva som er relevante data, og etiske sider ved innsamling, oppbevaring og anvendelse av data. Den internasjonale debatten om urfolksstatistikk setter søkelys på behovet for kunnskap og dokumentasjon som synliggjør urfolks selvdefinerte problem, behov og utfordringer, nødvendigheten av egenkontroll med innsamling og anvendelse av data, samt at resultater ikke løsrives fra den sosiale, materielle og kulturelle virkeligheten som dataene er hentet fra. Retningslinjer og prinsipper som ivaretar etiske utfordringer og nytteverdi av urfolksstatistikk, er utformet i flere land, tilpasset urfolkets lokale kultur og historie og nasjonale juridiske og politiske forhold. Temaene fra *Indigenous statistics* og *Indigenous data sovereignty* er tett knyttet opp til folkerettslige prinsipper og har således også aktualitet i debatten om fremtidig utforming og innhold i samisk statistikk i Norge. Statistikk er menneskeskapt, den formes ut fra antakelser om et tema. Det er et mangfold av etiske problemstillinger knyttet til ulike statistiske, juridiske, politiske, sosiale aspekter ved samisk statistikk som influerer på hvilke tema som prioriteres, hva som anses for relevante data, og hva den ferdige statistikken kan anvendes til. Kvaliteten på statistikken må være et sentralt tema i debatten om samisk statistikk og de konsekvenser bruk av statistikk får i beslutningsprosesser.

Samisk egeninnflytelse og selvbestemmelse²³ må etterleves når det utarbeides statistikk om tema som berører samer i Norge. Det reduserer risikoen for at statistiske beskrivelser løsrives fra sin kulturelle sammenheng, og at ufullkomne eller misforståtte tall blir brukt som dokumentasjon i beslutninger som berører samisk befolkning

2.8 Tilrådinger

1. Diskusjonen om fremtidig samisk statistikk, inklusive samisk etnisitet i befolkningsregistre, bør inkludere drøftelser av om og hvordan prinsipper nedfelt i urfolksstatistikk (*Indigenous statistics*) og urfolks datasuverenitet (*Indigenous data sovereignty*) vil kunne gi «gode data» for beskrivelse av samisk virkelighet, selvdefinerte problem, behov og utfordringer.
2. I tråd med FN's erklæring om urfolks rettigheter (artikkel 3 og 4) om egeninnflytelse og selvbestemmelse må samisk befolkning gis en aktiv rolle i identifisering og prioritering av kunnskapshull som statistikken skal omfatte.

---

²³ FN's erklæring om urfolks rettigheter, artikkel 3 og 4

3. I debatten om fremtidig samisk statistikk er det viktig å ikke tilsløre statistikkens ulike roller i samfunnet, og ha tydelighet omkring hvem som er bestiller av statistikk på tema som berører samisk befolkning: a) politiske eller forvaltningsmessige myndigheter, b) forskningsinstitusjoner og forskere, eller c) samiske organisasjoner, institusjoner og miljøer.
4. For å redusere feiltolkninger av samiske data og statistiske resultater er det nødvendig å finne frem til prosedyrer som sikrer at datainnsamling, dataanalyser og presentasjon av statistikk er forankret i samisk virkelighetsforståelse og samisk kunnskap.
5. Dersom samisk statistikk skal ha overføringsverdi til mangfoldet av samisk virkelighetsforståelse og praksis, trengs statistiske indikatorer som gir mening sett fra det samisk ståsted som statistikken henter dataene fra.
6. Behovet for samisk statistikk går utover det generelle behovet for offisiell og forskningsbasert statistikk fordi Norge ennå har en vei å gå når det gjelder å innfri de folkerettslige bestemmelsene som særskilt berører samisk befolkning og kultur. Det er derfor nødvendig å være åpen for alternative tilnærminger og metoder som urfolk i andre land har positive erfaringer med.

2.9 Referanser

- AHDR (2004). *Arctic Human Development Report (AHDR)*. Akureyri: Stefansson Arctic Institute.
- American Psychological Association (2002). Guidelines on Multicultural Education, Training, Research, Practice, and Organizational Change for Psychologists. <https://www.apa.org/about/policy/multicultural-guidelines-archived.pdf>
- Andersen, S. (2009). Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske. Kapittel 3 i *Samiske tall forteller 2* (s. 74–114). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Aubert, V. (1978). *Den samiske befolkning i Nord-Norge*. Statistisk sentralbyrå (SSB), Artikler nr. 107, Oslo.
- Australian Indigenous Governance Institute (2018). *Indigenous Data Sovereignty. Data for Governance; Governance of Data*. Briefing Paper. <https://static1.squarespace.com/static/5b3043afb40b9d20411f3512/t/5b70e7742b6a28f3a0e14683/1534125946810/Indigenous+Data+Sovereignty+Summit+June+2018+Briefing+Paper.pdf>
- Axelsson, P. & Sköld, P. (2006). Indigenous populations and vulnerability. Characterizing vulnerability in a Sami context. *Annales de Demographie Historique*, 111 (s. 115–132). Lastet ned 11.02.2020 fra <http://www.cairn.info/revue-Annales-de-demographie-historique-2006-1-page-115.htm>
- Bore, R. R. (2006). «Mannen er så vaskeekte lapp som i våre dager kan presteres». Samer og kvener i eldre folketellinger. *Statistisk sentralbyrå*. Lastet ned 15.11.2019 fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/mannen-er-saa-vaskeekte-lapp-som-i-vaare-dager-kan-presteres>
- Broderstad, A, R. & Sørli, K. (2012). Bo- og flyttetrender i norsksamiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting. Kapittel 4 i *Samiske tall forteller 5* (s. 44–71). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Canadian Institute for Health Research (CIHR) (2007). *Guidelines for Health Research Involving Aboriginal People* (2007–2010), Canadian Institute for Health Research. <https://cihr-irsc.gc.ca/e/29134.html>

- Degteva, A., Oskal, A., Mathiesen, S. D., Burgess, P., Aslaksen, I., Johnsen, K. I., Magga, A.-M., van Rooij, W., Brattland, C., Corell, R., Dubovtsev, A., Garnåsjordet, P. A., Holmberg, A., Klovov, K., Maynard, N. G., Nellemann, C., Niillas, B., Partapuoli, P. J., Pogodaev, M., Reinert, E., Sandström, P., Slepushkin, I., Smuk, I. A., Steffanson, J., Strogalschikova, Z., Tyskarev, A. & Westerveld, L. (2017). Indigenous peoples' perspectives. Kapittel 7 i *Adaptation Actions for a Changing Arctic: Perspectives from the Barents Area*. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), Oslo, Norway <https://www.amap.no/documents/doc/adaptation-actions-for-a-changing-arctic-perspectives-from-the-barents-area/1604>
- Dunfjeld-Aagård, L. (2005). *Sørsamiske kystområder. Tolking av fortidig samisk tilstedeværelse i Ytre Namdal*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Engelien, E., & Aslaksen, I. (2019). Fysiske inngrep i samiske reinbeiteområder: Beregning av påvirkningssoner. Kapittel 4 i *Samiske tall forteller 12* (s. 51–75). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Eriksen, A. M. A (2019). Vold, overgrep og helseplager blant samer i Norge. Kapittel 3 i *Samiske tall forteller 12* (s. 27–50). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Espeland, W. N. & Stevens, M. L. (2008). A Sociology of Quantification. *European Journal of Sociology*, 49 (s. 401–436). DOI:10.1017/S0003975609000150
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2015). *ECRI Report on Norway* (fifth monitoring cycle). Adopted on 10 December 2014. Published on 24 February 2015.
- Fiskeri- og kystdepartementet (2008). *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. NOU 2008: 5.
- Global Indigenous Data Alliance (GIDA) (2019). *CARE Principles for Indigenous Data Governance*. Lastet ned 15.11.19 fra https://static1.squarespace.com/static/5d3799de845604000199cd24/t/5da9f4479ecab221ce848fb2/1571419335217/CARE+Principles_One+Pagers+FINAL_Oct_17_2019.pdf
- Glomsrød, S., Duhaime, G. & Aslaksen, I. (red.) (2017). *The Economy of the North 2015*. Statistical Analyses (SA) 151, Statistics Norway.
- Graff, O. (2017). Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying. Kapittel 2 i *Samiske tall forteller 10* (s. 16–36). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Griffiths, K. (2018). Statistics, rights and recognition: the identification of Indigenous peoples. Paper prepared for the 16th Conference of IAOS OECD Headquarters, Paris, France, 19.–21. september 2018.
- Hansen, K. L. (2012). *Likestillingsstatus blant samer. En kunnskapsstatus*. Universitetet i Tromsø UiT
- Hansen, L. I. (2011). Nyrydning, gjenrydning og finnerydninger? *Ottar*, nr. 286.
- Hermanstrand, H. (2018). I grenseland – sørsamisk i Midt-Norge. *Sørsamer, Lofoten og kysten*. Forskning.no, 17. august 2018, <https://blogg.forskning.no/i-grenseland-sorsamisk-i-midt-norge/sorsamer-lofoten-og-kysten/1220455>
- Holth, B. A., & Lillegård, M. (2017). *Statistikk over samiske språkbrukere i Norge. En kartlegging av eksisterende datakilder og vurdering av fremgangsmåter for statistikk*. Statistisk sentralbyrå (SSB), Notater 34:2017.
- ICERD (1965). International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination <https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-inkludering/likestilling-og-inkludering/konvensjoner/fns-rasediskrimineringskonvensjon-/id670417/>
- Johansen, K. (2017). Samisk som andrespråk. Kapittel 4 i *Samiske tall forteller 10* (s. 62–83). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Jürgensen, A. E. (2017). Teater og scenekunst som aktører i identitets- og nasjonsbygging Kapittel 3 i *Samiske tall forteller 10* (s. 37–61). Kautokeino: Sámi allaskuvla.

- Justisdepartementet (1984). *Om samenes rettsstilling*. NOU 1984: 18.
- Kalstad, J. Á. (2010). Samiske medier – oppslutning, omfang og rammebetingelser. Kapittel 2 i *Samiske tall forteller 3* (s. 18–45). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2016). *Hjertespråket – forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk*. NOU 2016: 18.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020). Samelovens språkregler og forvaltningsområdet for samisk språk. Lastet ned 20.03.2020 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/samelovens-sprakregler-og-forvaltningsom/id633281/>
- Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) LOV-2017-06-16-51. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Kukutai, T. & Taylor, J. (red.) (2016). *Indigenous Data Sovereignty: Toward an Agenda*. Centre for Aboriginal Economic Policy Research (CAEPR), ANU Press, Research Monograph 38. www.jstor.org/stable/j.ctt1q1crgf.
- Landbruksdirektoratet (2016): *Utfordringer for selvstyre i reindriftsnæringen – Tiltak for å nå mål om bærekraftig reindrift*. Rapport 7/2016.
- Landbruksdirektoratet (2017). *Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2016 og budsjett 2017. Rapport 33/2017*.
- Landbruksdirektoratet (2019): *Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2018 og budsjett 2019. Rapport 31/2019*. https://www.landbruksdirektoratet.no/no/reindriften/reindriftsavtalen/totalregnskapet/_attachment/77126?_ts=16f18bdc6c0
- Landbruks- og matdepartementet (2007). Lov om reindrift. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2007-06-15-40>
- Larsen, J. N. & Fondahl, G. (red.) (2014). *Arctic Human Development Report. Regional Processes and Global Linkages*. TemaNord 2014:567. Nordisk ministerråd.
- Larsen, J. N., Schweitzer, P. & Petrov, A. (red.) (2014). *Arctic Social Indicators, ASI II: Implementation*, TemaNord 2014:568. Nordisk ministerråd.
- Lie, E. (2001). *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge*. Universitetsforlaget.
- Madden, R., Axelsson, P., Kukutai, T., Griffiths, K., Mienna, C. S., Brown, N., Coleman, C. & Ring, I. (2016). Statistics on indigenous peoples: International effort needed. *Statistical Journal of the IAOS*, 32 (s. 37–41). DOI 10.3233/SJI-160975.
- Maiam nayri Wingara (2018). Maiam nayri Wingara Aboriginal and Torres Strait Islander Data Sovereignty Collective. *Key principles*. <https://www.maiamnayriwingara.org/key-principles>
- Mecsei, M. (2018). Samisk filmbølge baner vei. Kapittel 6 i *Samiske tall forteller 11* (s. 83–101). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Midtbøen, A. H. & Lidén, H. (2015). *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang*. Rapport 2015:01, Institutt for samfunnsforskning.
- Møllersen, S. (2018). Helserelaterte leve- og arbeidsforhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område. Kapittel 4 i *Samiske tall forteller 11* (s. 44–67). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Møllersen, S., Stordahl, V., Tørres, G. & Eira-Åhrén, I. M. (2016). *Reindriftas hverdag. En undersøkelse av faktorer som kan påvirke psykisk helse til samiske reindriftsutøvere i Norge*. <https://forskningsprosjekter.ihelse.net/prosjekt/PFP1115-13>
- Nergård, J.-I. (2006). *Den levende erfaring. En studie i samisk kunnskapstradisjon*. Oslo: Cappelen.

- Nilsen, S. (2009). Tradisjonelle sjøsamiske fiskeriord. Forskning no., 21. november 2009, <https://blogg.forskning.no/sesam/tradisjonelle-sjosamiske-fiskeriord/1119211>
- National Health and Medical Research Council (NHMRC) (2018). *Keeping research on track II*. National Health and Medical Research Council, Australian Government. <https://www.nhmrc.gov.au/about-us/resources/keeping-research-track-ii#block-views-block-file-attachments-content-block-1>
- Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) (2019). *Menneskerettighetene i Norge 2018*. NIMs årsmelding, Dokument 6 (2018–2019).
- Pettersen, T. (2014). *Sámi ethnicity as a variable. Premises and implications for population-based studies on health and living conditions in Norway*. PhD thesis. Arctic University of Norway, Tromsø / Sámi Allaskuvla, Kautokeino.
- Poppel, B. (red.) (2015). *SLiCA: Arctic living conditions: Living conditions and quality of life among Inuit, Saami and indigenous peoples of Chukotka and the Kola Peninsula*. TemaNord 2015:501. Nordisk ministerråd.
- Rasmussen, T. (2016). Samiske medier for barn og ungdom. Kapittel 6. *Samiske tall forteller 9* (s. 98–123). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Riksrevisjonen (2019). *Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk*. Dokument 3:5 (2019–2020).
- Saetnan, A.R., Lomell, H.M. & Hammer, S. (red.) (2011). *The Mutual Construction of Statistics and Society*. Routledge.
- Sametinget (2016a). *Meahcci – et grunnlag for identitet, kultur og birgejupmi – Rapport fra Sametingets arbeidsgruppe for utmark*, 29. februar 2016. Sametinget.
- Sametinget (2016b). *Nu guhká go mis leat eatnamat. Sametingsmelding om areal og miljø*. Sametinget.
- Sametinget (2017). Forslag til etiske retningslinjer for samisk helseforskning og forskning på samisk humant biologisk materiale. Rapport. <https://www.sametinget.no/Nyhetsarkiv/Forslag-til-etiske-retningslinjer-for-samisk-helseforskning-er-lansert>
- Sametinget (2018). Sametingets rapport til CERD 2018. For perioden 2014 til og med 2018.
- Simon, P. (2007). «Ethnic» statistics and data protection in the Council of Europe countries. Study report. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). [file://fw-profiladm/Citrix\\$/data/iaa/Downloads/doc1_11727_487994580%20\(1\).pdf](file://fw-profiladm/Citrix$/data/iaa/Downloads/doc1_11727_487994580%20(1).pdf)
- Skålnes, S. (2014). Næringsutvikling innfor STN-området på 2000-talet. Kapittel 2 i *Samiske tall forteller 7* (s. 15–41). Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Søbye, E. (2014). *Folkemengdens bevegelse 1735–2014: en tabellstudie*. Oslo: Oktober forlag.
- Thon, B. E. (2019). Samisk etnisitet for statistikk – eller forskningsformål. Innlegg på Sametingets høring 20. november 2019.
- Todal, J. (2006). Vilkår for utvikling av nasjonale prøver i lesing og skriving på samisk. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 90 (s. 404–414).
- Turi, E. I. & Gaup Eira, I. M. (2016). Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge. I *Perspektiver til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi*. Sametinget (s. 97–113).
- Turi, E.I. (2017). Sámi reindeer pastoralism in Norway – governance and economy. I S. Glomsrød, G. Duhaime og I. Aslaksen (red.) (2017): *The Economy of the North 2015*. Statistical Analyses (SA) 151, Statistics Norway (s. 108–114).
- UNEP (2014). *Conceptual and methodological framework for evaluating the contribution of collective action to biodiversity conservation*. Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity. UNEP/CBD/COP/12//NF/7.
- Utenriksdepartementet (2013). Norges internasjonale innsats for urfolks rettigheter. Veileder for Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene.

https://www.regjeringen.no/contentassets/b7384abb48db487885e216bf53d30a3c/veiled_er_urfolk1310.pdf

- Utenriksdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2017). Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling <https://www.regjeringen.no/contentassets/76dc3d09a93a460c8fe649390a722689/nordomradestrategi2017.pdf>
- Walter, M. (2016). Data politics and Indigenous representation in Australian statistics. I T. Kukutai og J. Taylor (red.) (2016). *Indigenous Data Sovereignty: Toward an agenda* (kap. 5, s. 79–98). Acton ACT, Australia: ANU Press, lastet ned 25.05.2020 fra <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1crgf.12>
- Walter, M. & Andersen, C. (2016). *Indigenous Statistics. A Quantitative Research Methodology*. Routledge.
- Waring, M. (1991). *Hvis kvinner fikk telle. En ny feministisk økonomi*. Oslo: Cappelen. Oversatt fra: *If women counted. A new feminist economics*. Macmillan, London, 1989.